

Effectieve belastingdruk op grote(re) Nederlandse ondernemingen

Boudewijn Janssen

SAMENVATTING Om ondernemingsactiviteiten te beïnvloeden kan de overheid belastingfaciliteiten aan ondernemingen aanbieden, wat de effectieve belastingdruk verlaagt ten opzichte van het wettelijke vennootschapsbelastingtarief. Grote ondernemingen zouden namelijk via hun politieke macht extra belastingfaciliteiten kunnen afdwingen. Deze studie onderzoekt het verband tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk, om na te gaan in welke mate de grootste Nederlandse ondernemingen in staat zijn hun belastingdruk te verlagen. Hiertoe wordt gebruikgemaakt van jaarverslaggevingdata voor enkele duizenden Nederlandse ondernemingen. Uit de analyses blijkt geen eenduidig verband tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk. Wel blijkt dat vooral zeer grote kapitaalintensive bedrijven een lagere effectieve belastingdruk hebben.

1 Inleiding

Sinds 1997 zijn er binnen de Europese Unie diverse initiatieven ontwikkeld om tot nadere afspraken te komen op belastinggebied, vooral op het gebied van de inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting (Cnossen, 2001). Voorbeelden hiervan zijn de inventarisatie van schadelijke belastingmaatregelen gericht op bedrijven¹ en het doorgeven van informatie over buitenlandse rekeninghouders². Een van de elementen die telkens in discussies binnen de Europese Unie, maar ook binnen de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) terugkomen, is dat de belastingdruk op ondernemingen varieert. Zulke verschillen kunnen zich voordoen door afwij-

Dr. B. Janssen is als universitair docent verbonden aan de capaciteitsgroep belastingrecht en het MARC, Universiteit Maastricht.

kende belastingtarieven, verschillen in belastingbases, speciale afschrijvingsregels, en dergelijke.

De concrete aanleiding voor dit onderzoek is de vraag of grote Nederlandse ondernemingen in staat zijn additionele belastingvoordelen binnen te halen. Eerder onderzoek heeft namelijk aangetoond dat er in Nederland voor bedrijven verschillen zijn tussen de wettelijke en effectieve belastingdruk, hoewel deze verschillen in Nederland vanuit internationaal oogpunt bezien relatief klein zijn (Buijink, Janssen en Schols, 2002). De effectieve belastingdruk is een instrument om de werkelijke belastingdruk te onderzoeken. In tegenstelling tot andere maatstaven, wordt bij deze maatstaf namelijk gekeken naar de werkelijke belastingkosten van ondernemingen. Op basis hiervan kan inzicht worden verkregen in het verschil tussen het wettelijke belastingtarief en de daadwerkelijk betaalde vennootschapsbelasting. Uit eerder onderzoek van de Belastingdienst, waarbij gebruik werd gemaakt van een andere steekproef en onderzoeksmethodologie, kwam een vrij groot verschil tussen de wettelijke en effectieve belastingdruk naar voren, van circa 45% van de bedrijfseconomische winst voor belasting (Belastingdienst, 1997). De Belastingdienst (1997) onderzocht een beperkte steekproef van grotere Nederlandse ondernemingen. Een van de categorieën ondernemingen die specifiek niet betrokken werden in het onderzoek van de Belastingdienst waren de 200 grootste ondernemingen, onder andere vanwege het mogelijk anderszins niet kunnen waarborgen van de anonimiteit van deze ondernemingen (Belastingdienst, 1997, p. 14). Ook dit roept de vraag op of deze grote ondernemingen een afwijkende effectieve belastingdruk hebben ten opzichte van andere ondernemingen. Deze studie beantwoordt deze vraag door het verrichten van een onderzoek naar de effectieve belastingdruk op grote(re) Nederlandse ondernemingen. Uit de resultaten van dit onderzoek kan worden afgeleid in welke mate de grootste Nederlandse ondernemingen in staat zijn hun belastingen optimaal te 'plannen'

en in welke mate de overheid planningmogelijkheden aanbiedt. Hiermee levert deze studie een bijdrage aan het beantwoorden van de vraag hoe de Nederlandse overheid, in het bijzonder de belastingdienst, omgaat met grote(re) Nederlandse ondernemingen. Met andere woorden, worden verschillende ondernemingen op dezelfde manier behandeld of worden grotere ondernemingen anders behandeld?

In paragraaf 2 van deze bijdrage wordt ingegaan op eerder onderzoek op dit gebied, waarna in paragraaf 3 achtergrondinformatie wordt verschaft over de oorsprong van de verschillen tussen de bedrijfseconomische en belastbare winst. Aansluitend wordt in paragraaf 4 het onderzoek besproken en worden in paragraaf 5 de resultaten van het onderzoek besproken. Paragraaf 6 sluit af met de conclusie.

2 Eerder onderzoek

Tot 1997 bestond er relatief weinig onderzoek in Nederland naar de belastingdruk op grote(re) ondernemingen. Hoewel er in de serie 'Het jaar 19XX verslagen: onderzoek jaarverslaggeving' van het Koninklijk NIVRA ook aandacht was voor belastinggerelateerde onderdelen van de jaarrekening, was dit onderzoek beperkt van aard. In 1997 publiceerde de belastingdienst het eerder aangehaalde onderzoek. Naast een verschil tussen de vennootschappelijke winst en de fiscale winst van circa 45% kwam ook een verschil tussen vennootschappelijk vermogen en fiscaal vermogen van circa 4% naar voren. Uit een nadere analyse van de gegevens blijkt dat deze verschillen voor een groot gedeelte toegerekend kunnen worden aan de deelnemingsvrijstelling. Uit het onderzoek kan echter niet worden afgeleid of de verschillen tussen vennootschappelijk en fiscaal resultaat ook gerelateerd zijn aan de grootte van de onderneming, de gegevens in het onderzoek van de Belastingdienst (1997) zijn immers geanonimiseerd.

In 2002 verschijnt een onderzoek van Buijink, Janssen en Schols naar de effectieve belastingdruk op ondernemingen in de Europese Unie. De effectieve belastingdruk is hierbij gedefinieerd als gerapporteerde belastingkosten gedeeld door winst voor belastingen, beide komen uit de jaarrekeningen van ondernemingen. Uit dit onderzoek komt een effectieve belastingdruk van circa 27% naar voren voor 123 ondernemingen, ten opzichte van een wettelijk tarief van 35% voor de jaren 1990-1996. Uit dit onderzoek komt dus een duidelijk kleiner verschil tussen wettelijke en effectieve belastingdruk naar voren vergeleken met de studie van de Belastingdienst (1997). Afgezien van de twee genoemde studies is er weinig onderzoek ver-

richt naar de effectieve belastingdruk op Nederlandse ondernemingen. Wel is er een aantal artikelen met overzichten van de belastingdruk op bedrijven in Europese of OECD-landen waarin ook Nederlandse data zijn opgenomen. Nicodème (2001) geeft een overzicht van een aantal van deze artikelen en bespreekt ook een aantal van de verschillende methodologieën die in deze studies worden gebruikt. Nicodème (2001) maakt hierbij onderscheid tussen a) modelmatige en empirische benaderingen en b) macro- en micro-economische benaderingen. Theoretisch gezien zijn er vier benaderingen mogelijk, waarbij elk van deze vier benaderingen zowel prospectief als retrospectief kan worden gemeten. Dat wil zeggen: er kan zowel een toekomstgeoriënteerde berekening als een op het verleden georiënteerde berekening worden gemaakt. Bij een modelmatige benadering wordt de effectieve belastingdruk berekend op basis van theoretische modellen, terwijl bij een empirische benadering meestal gebruik wordt gemaakt van informatie uit jaarrekeningen. Bij de macro-economische benadering wordt gebruikgemaakt van informatie op overheidsniveau, terwijl bij de micro-economische benadering gebruik wordt gemaakt van informatie op ondernemingsniveau. Zowel de macro- als de micro-economische benadering zijn voorbeelden van de empirische benadering. Praktisch gezien kunnen echter niet alle methoden worden gebruikt, in het bijzonder vanwege de problemen om de betreffende data bij elkaar te krijgen. Voor het berekenen van de daadwerkelijke effectieve belastingdruk op ondernemingsniveau is het verstandig om gebruik te maken van een micro-economische empirische benadering, hierbij wordt immers gebruikgemaakt van praktijkdata op ondernemingsniveau (in plaats van modelmatige geaggregeerde data). Ook in dit artikel zal gebruik worden gemaakt van deze benadering (zie ook Nicodème, 2001 voor een bespreking van de voor- en nadelen van de verschillende methoden).

3 Winstbegrippen

Om aan te geven hoe ondernemingen een effectieve belastingdruk kunnen hebben die afwijkt van het wettelijke belastingtarief, wordt hier ingegaan op de verschillen tussen de vennootschappelijke/geconsolideerde en fiscale jaarrekening. Daar waar de vennootschappelijke winst op basis van nationale en internationale regelgeving wordt opgesteld, wordt de fiscale winst berekend op basis van de wet op de vennootschapsbelasting. Voor de vennootschappelijke winstbepaling zijn vooral van belang: het Burgerlijk Wetboek (BW), de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving

EXTERNE VERSLAGGEVING

(RJ) en International Accounting Standards/International Financial Reporting Standards (IFRS). Voor niet-beursgenoteerde Nederlandse ondernemingen zijn met name het BW en de RJ van belang. Beursgenoteerde ondernemingen zullen met ingang van 2005 volgens IFRS moeten rapporteren. Daarnaast zijn er Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen die ook een notering hebben in de Verenigde Staten en daarom mede de Amerikaanse regels dienen toe te passen in hun externe verslaggeving. Bezien vanuit een vennootschappelijke jaarrekening opgesteld volgens de Nederlandse regelgeving (BW en RJ) kunnen de volgende verschilcategorieën tussen vennootschappelijke en fiscale winst worden genoemd (zie Blommaert, Blommaert en Niessen, 2002 voor een uitgebreidere beschrijving):

- verschillen in waardering van activa en passiva;
- fiscaal vrijgestelde inkomensbestanddelen;
- fiscaal niet aftrekbare kosten;
- fiscale faciliteiten (zoals deelnemingsvrijstelling en investeringsaftrek);
- verrekenbare verliezen.

De totaalsom van deze verschillen komt terug als het verschil tussen de vennootschappelijke en de fiscale winst. Sommige van deze verschilposten komen meer terug bij grote ondernemingen (bijvoorbeeld de deelnemingsvrijstelling), terwijl andere meer terug komen bij kleinere ondernemingen (bijvoorbeeld de investeringsaftrek). De meeste verschilposten zijn echter niet direct gerelateerd aan de grootte van de onderneming. Dit zou dan ook moeten betekenen dat de effectieve belastingdruk op ondernemingen niet afhankelijk is van de grootte van de onderneming, met één belangrijke uitzondering: voorzover grotere ondernemingen meer internationaal actief zijn, zullen zij ook meer onderworpen zijn aan buitenlandse vennootschapsbelastingheffing. Indien buitenlandse vennootschapsbelastingtarieven afwijken van de Nederlandse tarieven zal dit door middel van de deelnemingsvrijstelling leiden tot afwijkende effectieve belastingdrukken op deze ondernemingen.

4 Data

Om de effectieve belastingdruk op ondernemingen te onderzoeken, kunnen diverse methoden worden gebruikt. Zowel Sørensen (2004) als Clark (2004) geeft een nadere omschrijving van deze methoden. Allereerst kan er een onderscheid worden gemaakt tussen een prospectieve en een retrospectieve methode voor het bepalen van de effectieve belastingdruk. Bij de prospectieve methode kan gebruik worden gemaakt

van een modelmatige benadering (zie bijvoorbeeld Bond en Chennells, 2000) om de effectieve belastingdruk te berekenen aan de hand van parameters opgenomen in de belastingwet. In een dergelijke situatie wordt dus niet gekeken naar de daadwerkelijke effectieve belastingdrukken van bestaande ondernemingen. Bij de retrospectieve methode wordt vaak wel gebruikgemaakt van daadwerkelijke effectieve belastingdrukken door te kijken naar de gerapporteerde belastingkosten van een onderneming ten opzichte van de winst voor belasting van een onderneming. Daarom wordt deze benadering ook in deze studie gebruikt. Twee bronnen kunnen hiervoor worden gebruikt: de belastingdienst of jaarrekeningen. Daar gegevens van de belastingdienst niet openbaar zijn, zal informatie uit de jaarrekening moeten worden gebruikt. Informatie uit jaarrekeningen van Nederlandse ondernemingen is opgenomen in de database REACH. Uit deze database zijn alle ondernemingen verzameld die (a) niet behoren tot de financiële sector en (b) informatie verschaffen volgens het stramien van een gedetailleerde jaarrekening. Dit levert een bestand van 4.288 ondernemingen op. Voor deze ondernemingen is informatie voor de vijf meest recente jaren verzameld, dit zijn de jaren 1998 tot en met 2002. Daar de beschikbaarheid van data voor het jaar 2003 relatief gering is, is dit jaar niet meegenomen. Om ervoor te zorgen dat extreme waarnemingen de resultaten niet al te zeer beïnvloeden, zijn de effectieve belastingdrukdata gefilterd op twee standaardafwijkingen van het gemiddelde (Buijink, Janssen en Schols, 2002). Van de 21.440 potentiële waarnemingen (5 jaar * 4,288 ondernemingen) zijn 17.659 waarnemingen daadwerkelijk beschikbaar. Het toepassen van de filter verlaagt dit aantal met 0,4% naar 17.595 waarnemingen.

5 Resultaten

Tabel 1 geeft een overzicht van beschrijvende statistieken voor de effectieve belastingdruk. Hieruit komt

Tabel 1. Beschrijvende statistieken effectieve belastingdruk (EBD)

Statistiek	EBD
Gemiddelde	0,2948
Mediaan	0,3414
Standaardafwijking	0,5782
Aantal waarnemingen	17.595

Tabel 2. Correlatie effectieve belastingdruk en ondernemingsgroottemaatstaven

	EBD	Balanstotaal	Netto omzet	Medewerkers
Balanstotaal	-0,003	1		
Netto-omzet	-0,001	0,928**	1	
Medewerkers	-0,002	0,562**	0,593**	1

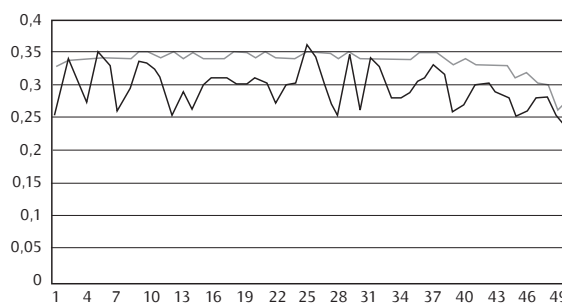
** : significant op 1%-niveau

naar voren dat de gemiddelde belastingdruk circa vijf procentpunten onder het wettelijke belastingtarief ligt, terwijl de mediaan vrijwel overeenkomt met het wettelijke belastingtarief van 35% voor deze periode.

Deze beschrijvende statistieken geven echter geen informatie over de hoogte van de effectieve belastingdruk naar ondernemingsgrootte. Om ondernemingsgrootte te meten kunnen verschillende maatstaven worden gebruikt. In de literatuur worden onder andere de maatstaven balanstotaal, netto-omzet en aantal medewerkers gebruikt (Callihan, 1994). Hoewel deze maatstaven onderling significant met elkaar gecorreleerd zijn, komen ze niet geheel met elkaar overeen. De correlatie tussen effectieve belastingdruk en de drie groottemaatstaven is licht negatief, maar niet significant, zoals blijkt uit tabel 2.

Deze bevindingen komen overeen met eerder onderzoek waarin de vraag onderzocht is of ondernemingsgrootte een determinant van de effectieve belastingdruk was. Dit onderzoek vond in de Nederlandse context vaak geen eenduidige relaties (Janssen, 2005). Omdat balanstotaal relatief nog de sterkste correlatie heeft met effectieve belastingdruk, wordt balanstotaal als maatstaf voor standaard-ondernemingsgrootte in deze studie gebruikt.

Een belangrijke vraag hier is echter of er wordt uitgegaan van een lineaire relatie tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk. Indien een lineaire relatie afwezig is, is het immers weinig zinvol om met behulp van statistische methoden een dergelijke relatie proberen op te sporen. Om na te gaan of er niet-lineaire relaties bestaan kunnen diverse methoden worden gebruikt. Een van deze methoden is om de steekproef onder te verdelen in even grote clusters naar oplopende ondernemingsgrootte. Op basis van vijftig clusters geeft figuur 1 het verband tussen effectieve belastingdruk (EBD) en clusters weer, waarbij de bovenste lijn de mediaan weergeeft en de onderste lijn het gemiddelde.

Figuur 1. Effectieve belastingdruk over vijftig clusters van oplopende ondernemingsgrootte (balanstotaal)

Hoewel het effectieve belastingdruk niveau (zowel gemiddelde als mediaan) redelijk constant is tot het veertigste cluster, vindt er daarna een daling plaats in het effectieve belastingdruk niveau, zowel bij gemiddelde als mediaan. Dit duidt erop dat de circa 20% grootste ondernemingen een lagere effectieve belastingdruk rapporteren, overigens met een afnemend verschil bij de twee grootste clusters ondernemingen. Om nader te onderzoeken welke bedrijven precies een lagere effectieve belastingdruk hebben, is een regressiemodel gespecificeerd met de volgende vorm:

$$EBD_i = GROOTTE_i + DUMMY_i$$

Waarbij i staat voor een individuele waarneming uit de steekproef, $GROOTTE$ voor ondernemingsgrootte en $DUMMY$ een dummyvariabele is met de waarde 1 voor de grootste 20%, 10%, 5%, 2,5% of 1% bedrijven respectievelijk. Het regressiemodel is geschat voor de diverse alternatieven van de $DUMMY$ -variabele. De belangrijkste resultaten worden in tabel 3 (zie p. 166) weergegeven.

Uit de resultaten van de $GROOTTE$ -variabele komt naar voren dat er geen lineaire relatie is tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk, maar wel

EXTERNE VERSLAGGEVING

Tabel 3. Regressiestatistieken# op basis van balanstotaal

DUMMY	Coëfficiënt GROOTTE	t-waarde GROOTTE	Coëfficiënt DUMMY	t-waarde DUMMY	N DUMMY
Top 20%	0,000	0,054	-0,027	-2,449*	3.519
Top 10%	0,000	0,318	-0,040	-2,649**	1.759
Top 5%	0,000	0,590	-0,058	-2,715**	879
Top 2,5%	0,000	0,019	-0,028	-0,904	452
Top 1%	0,000	0,578	-0,087	-1,639	179

*: significant op 5%-niveau; **: significant op 1%-niveau; #: de F-waarde van het model is tussen de 0,508 en 3,784, waarbij de R^2 van het model 0,000 is.

Tabel 4. Regressiestatistieken# voor alternatieve maatstaven

Alternatief DUMMY	werknemers			Netto-omzet		
	Coëfficiënt	t-waarde	N	Coëfficiënt	t-waarde	N
Top 20%	0,097	1,268	4.245	-0,018	-0,180	2.772
Top 10%	-0,024	-0,238	2.120	-0,054	-0,404	1.386
Top 5%	0,003	0,021	1.060	-0,149	-0,783	693
Top 2,5%	-0,091	-0,425	530	-0,230	-0,828	346
Top 1%	0,006	0,016	210	-0,061	-0,131	138

#: de F-waarde van het model is tussen 0,005 en 0,809, waarbij de R^2 van het model 0,000 is.

blijkt uit de DUMMY-variabele dat de groep grootste ondernemingen een lagere effectieve belastingdruk heeft. Vooral de 5 en 10% grootste ondernemingen hebben een significant lagere effectieve belastingdruk. Gezien de lage waarde van de F-test en R^2 is de verklarende waarde van deze variabele echter gering.

Ondernemingsgrootte kan echter niet alleen aan de hand van balanstotaal worden gemeten. Alternatieve maatstaven zijn onder andere aantal werknemers en netto-omzet. Ook voor deze maatstaven is nagegaan of er een relatie bestaat met effectieve belastingdruk op basis van het regressiemodel. De relevante data zijn in tabel 4 opgenomen.

Uit deze resultaten blijkt er geen lineair maar ook geen niet-lineair verband te bestaan tussen de alternatieve ondernemingsgroottemaatstaven en effectieve belastingdruk. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de Nederlandse vennootschapsbelasting een aantal speciale faciliteiten kent die vooral bij relatief grotere hoeveelheden vaste activa tot een verlaging van

de effectieve belastingdruk kunnen leiden, maar die niet direct gerelateerd zijn aan de omzet of het aantal werknemers (bijvoorbeeld afschrijvingsfaciliteiten). Op basis van de beschrijvende statistieken en regressieresultaten kan worden gesteld dat er geen overtuigend bewijs is voor een eenduidig verband tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk. Wel blijkt er een negatief verband te zijn voor de grootste 5%/10% ondernemingen op basis van balanstotaal.

6 Conclusie

Een van de manieren waarop overheden activiteiten van ondernemingen kunnen beïnvloeden, is door het aanbieden van belastingfaciliteiten. Omdat grotere ondernemingen meer politieke macht hebben, zijn deze wellicht in staat om meer belastingfaciliteiten aan zich te binden. Hierdoor doet zich de vraag voor in welke mate in Nederland belastingfaciliteiten aan ondernemingsgrootte zijn gerelateerd. Enerzijds zouden grote(re) ondernemingen hun (politieke) macht kunnen gebruiken om voor zichzelf gunstigere

belastingfaciliteiten te verkrijgen, anderzijds zouden grote(re) ondernemingen meer (politiek) zichtbaar moeten zijn. Hierdoor zouden er juist minder stimulansen moeten zijn om deze ondernemingen belastingfaciliteiten aan te bieden. Met behulp van de effectieve belastingdruk kan worden nagegaan of grote(re) ondernemingen een afwijkende belastingdruk hebben. Uit de analyses blijkt dat er geen lineaire relatie is tussen ondernemingsgrootte en effectieve belastingdruk. Wel blijkt er een niet-lineair verband te zijn, waarbij de allergrootste ondernemingen, gemeten op basis van balanstotaal, een lagere effectieve belastingdruk hebben. Bij de alternatieve maatstaven voor ondernemingsgrootte doet dit effect zich echter niet voor. Dit duidt erop dat de Nederlandse overheid weinig belastingfaciliteiten verschaft die aan ondernemingsgrootte zijn gerelateerd. Wel verschaft de Nederlandse overheid belastingfaciliteiten gerelateerd aan de materiele vaste activa van een onderneming. Dit betekent dat vooral grote kapitaalintensieve bedrijven extra belastingfaciliteiten krijgen. ■

Literatuur

- Belastingdienst, (1997), *Verschillen tussen de fiscale en vennootschappelijke jaarrekening*, Ministerie van Financiën, Directoraat-Generaal der Belastingen, Platform Versterking Vaktechniek, Den Haag.
- Blommaert, A., J. Blommaert en R. Niessen, (2002), *Accounting en belastingen*, Educatieve Partners Nederland, derde druk.
- Bond, S. en L. Chennells, (2000), *Corporate income taxes and investment: a comparative study*, Institute for Fiscal Studies, London.
- Buijink, W., B. Janssen en Y. Schols, (2002), Evidence of the Effect of Domicile on Corporate Average Effective Tax Rates in the European Union, in: *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, Vol. 11, No. 2, pp. 115-130.
- Callihan, D., (1994), Corporate Effective Tax Rates: A Synthesis of the Literature, in: *Journal of Accounting Literature*, Vol. 13, pp. 1-43.
- Clark, S.W., (2004), Using Micro Data to Assess Average Tax Rates, in: P. Sørensen (editor), *Measuring the Tax Burden on Capital and Labor*, CESifo Seminar Series, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Crossen, S., (2001), Tax policy in the European Union: A Review of Issues and Options, in: *FinanzArchiv*, Vol. 58, pp. 466-558.
- Janssen, B., (2005), Corporate Effective Tax Rates in the Netherlands, in: *De Economist*, geaccepteerde publicatie.
- Nicodème, G., (2001), *Computing effective corporate tax rates: comparison and results*, European Commission, Directorate General for Economic and Financial Affairs, Economic paper No. 153, Brussels.
- Sørensen, P., (2004), Measuring Taxes on Capital and Labor: An Overview of Methods and Issues, in: P. Sørensen (editor), *Measuring the Tax Burden on Capital and Labor*, CESifo Seminar Series, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Noten

- 1 Conclusies van de RAAD (ECOFIN) van 1 december 1997 inzake het belastingbeleid.
- 2 EU richtlijn 2003/48/EC.